

PRÁCE A ŽIVOT ŽEN V JZD

A. LÁZNIČKOVÁ

Zemědělství jako jeden z nejstarších oborů lidské činnosti až donedávna všude na světě patřilo k odvětvím s vysokým podílem práce žen. V posledních desetiletích však dochází ke změně. Industrializační procesy probíhající v zemědělství v průmyslově vyspělých zemích zmenšují možnosti pro uplatnění práce žen. Podíl žen mezi stálými pracovníky v těchto zemích klesá, ve velkých závodech zpravidla nepřesahuje 20–25 % všech trvale činných pracovníků.

Přetváření materiálně technické základny a procesy koncentrace a specializace zemědělské výroby probíhají v současné době také v československém zemědělství. V důsledku těchto procesů také v našem zemědělství začíná vystupovat problém dalšího pracovního uplatnění žen se vši naléhavostí.

Nedostatek perspektiv, pokud jde o vhodné a trvalé pracovní uplatnění, pocítují zejména mladé ženy. Důkazem toho je i nechuť dívek pracovat v zemědělské výrobě. Nejen sňatkové inzeráty, ale i hlubší rozborů demografů ukazují na potíže mladých mužů pracujících v zemědělství při hledání životní partnerky. Nemožnost založit rodinu přispívá k odchodu mladých mužů ze zemědělství. V této souvislosti problémy práce a života žen v zemědělství přestávají být pouze problémy žen samotných a stávají se problémy celospolečenskými.

Odpověď některých ekonomů, kteří vidí řešení v tom, že manželky pracovníků v zemědělské výrobě najdou v budoucnosti své životní poslání převážně ve výchově dětí a v domácnosti, nepovažují za dostatečnou. Perspektiva, která jen minimálně počítá s pracovním uplatněním ženy, není pro dnešní mladé dívky většinou již přijatelná. Řešení, které vidí možnosti pracovního uplatnění ženy v zemědělství v práci na záhumném hospodářství a při příležitostných sezónních ručních pracích zcela právem není pro mladé dívky atraktivní. Dnes mladé dívky počítají se svou prací v zaměstnání a mladé rodiny počítají s příjmem ženy.

Domnívám se, že řešení této otázky je dosud otevřeno. Stať je pokusem o sociologický pohled na vývoj pracovních a životních podmínek žen v zemědělství a chce přispět k hledání perspektiv pro ženy, které dnes pracují v JZD.

SOUČASNÝ ZPŮSOB PRÁCE A ŽIVOTA ŽEN V JZD

Pokusme se nejdříve analyzovat současné pracovní a životní podmínky žen v JZD a změny ve způsobu práce i ve způsobu života žen v JZD ve srovnání s malovýrobou. V podmínkách zemědělské malovýroby je rodina výrobní jednotkou. V rámci rodiny žena plní dvě role, roli manželky a matky i roli pracovnice. Pečuje o děti a domácnost a zároveň se významně podílí na výrobní činnosti uvnitř rodinného závodu. Polský sociolog Piotrowski (1965) uvádí staré lidové přísloví oceňující tyto dvě role ženy v rolnické rodině: „Není domu ani hospodářství bez hospodyně, sám muž nic nedokáže, drží jen jeden sloup domu, ale žena všechny ostatní“.

Podíl ženy na výrobní činnosti v podmínkách zemědělské malovýroby zobrazuje také nedávný průzkum z NSR. Podle průzkumu (Sprengel, Dahm 1958) 266 rolnických závodů v NSR, prováděného Spolkovým výzkumným ústavem pro hospodaření v domácnosti se sídlem v Godesbergu, je účast žen na výrobní činnosti značná. Práce na dvoře a ve stájích v průměru většiny hospodářství vykonávají ze 30–40 %, ženy (ošetřování prasat, mladého dobytka, drobných hospodářských zvířat, péče o dojnice). Ženy vykonávají rovněž průměrně 25–30 % prací na poli (ošetřování okopanin, sklizeň sena, obilnin, ošetřování zvláštních kultur). Práce v do-

mácnosti je téměř výlučně záležitostí žen. Muži pomáhají jen při uskladňování zásob a obdělávání zahrady.

Podle tohoto výzkumu má žena o dvě hodiny delší pracovní den než muž. Pracovní den ženy činí v ročním průměru 12 hod., pracovní den muže 10 hod.

Pracovní den rolnické ženy podle Sprengela a Dahma (1958) se v ročním průměru dělí takto:

Práce v domácnosti 6,96 hod. denně	— 58,0 %
Práce ve vnitřním hospodářství 2,77 hod. denně	— 23,1 %
Práce na poli 1,68 hod. denně	— 14,0 %
Vedení domácnosti a závodu 0,59 hod. denně	— 4,9 %
Celkem 12,00 hod. denně	100,0 %

Ženy mají delší pracovní den než muži i v sobotu a v neděli. V sobotu a v neděli ženy pracují průměrně 6,4 hod., muži jen 3,6 hod.

Výzkumem bylo zjištěno, že uvedené průměrné hodnoty se příliš nemění ani v období polních prací ani v zimě. V době polních prací ženy odsunují práce v domácnosti nebo je redukuje na nejnutnější míru. Pracovní přetížení žen je způsobeno hlavně přílišnou tělesnou námahou (zejména nošení těžkých břemen). Je vyšší tam, kde je horší stav obytných a hospodářských budov a zásobování vodou a energií. Nejvíce přetíženy jsou ženy s malými dětmi, pokud nežijí s rodiči nebo nemají jinou výpomoc.

tlak velkovýroby na drobné rolníky a jejich často až zoufalá snaha udržet hospodářství je vede k tomu, že muž si najde práci v průmyslu nebo živnosti a žena zůstává sama hospodařit. Muž jí pomáhá v hospodářství po návratu z práce. Pokud rodina chce udržet závod v chodu obvyklým způsobem a v plném rozsahu, znamená to pro ženu zvlášť velké vypětí sil. Myslím si že tento průzkum dobře zobrazuje pracovní a životní podmínky žen v rolnické malovýrobě a má obecnější platnost. Situace rolnických žen před združstevněním byla u nás podobná.

Vysoký podíl práce žen se udržuje v našem zemědělství i po združstevnění a trvá až do současnosti. Ženy v JZD se uplatňují především při ručních pracích v rostlinné i živočišné výrobě. Zcela nepatrně jsou zastoupeny ve vedoucích funkcích v JZD. Zatímco ve funkcích pracuje asi 7,7 % z celkového počtu mužů trvale činných v JZD, žen ve vedoucích funkcích v JZD je jen 0,6 % z celkového počtu žen trvale činných v JZD (Kocura 1965).

Dnešní vysoký podíl žen mezi trvale činnými pracovníky v JZD má dvě hlavní příčiny:

1. Nejsou ještě plně rozvinuty industrializační procesy v zemědělství. Řada prací se dosud vykonává stejným způsobem jako v podmínkách malovýroby. Ženy v JZD se uplatňují převážně v těch činnostech, které tradičně vykonávaly jako rodinné příslušnice v podmínkách malovýroby. (Ošetřování dojníc a mladého dobytka, ošetřování prasat, ošetřování okopanin, sklizeň sena a další.)

2. Vysoký podíl žen v československém zemědělství je též důsledkem nedocení sociálního významu práce v zemědělství. Zatímco muži odcházeli do jiných odvětví, ženy setrvaly v zemědělství i za krajně nepříznivých podmínek. Vedlo je k tomu též to, že jsou péčí o děti a domácnost více vázány na práci v blízkosti bydliště. Platí to jak o ženách s menšími dětmi, tak i o ženách starších. Pro starší ženy je obtížné dojíždět do práce, mají-li zvládnout zaměstnání i domácnost.

O nedocení sociálního významu práce zemědělských pracovníků vůbec, zejména však žen, svědčí mimo jiné též srovnání průměrné výše starobních důchodů (tab. I). Z tabulky vyplývá, že průměrná výše starobního důchodu žen trvale činných v JZD byla v r. 1966 o 163 Kčs nižší než průměrná výše starobního důchodu žen v jiných povoláních. Činila pouze 72,7 % průměrné výše starobního důchodu žen v jiných povoláních. Vzhledem k tomu, že výše starobního důchodu odráží průměrný výdělek za 5–10 let, je to přesvědčivý důkaz toho, jak průměrná výše odměny za práci žen trvale činných v JZD značně zaostává za průměrnými mzdami žen v nezemědělských povoláních.

Združstevnění vytvořilo ženám zcela jiné podmínky pro plnění role matky. Tyto podmínky se změnily především tím, že rodina přestala být výrobní jednotkou. Pracoviště a bydliště se oddělilo, ženy pracující v JZD odcházejí za prací mimo domov stejně jako jiné zaměstnané ženy. Z hlediska ženiny péče o děti a výchovy dětí tu vzniká nová situace. Pracovnice v živočišné výrobě v JZD nemůže již mezi prací dohlédnout na děti, jak to zpravidla dělala pokud ošetřovala dobytek ve vlastním hospodářství, kde stáj byla blízko bytu. Tím méně se může během práce postarat o děti pracovnice v rostlinné výrobě. Za této situace roste potřeba mateřských škol a družin pro děti družstevních rolníků. V současné době však péče o děti předškolního věku z rodin družstevních rolníků většinou nedosahuje ještě úrovně péče o děti v mateřských školách ve městech. Zejména v menších obcích chybí plně vybavené mateřské školy. Zemědělské útulky bývají často umístěny v nevyhovujících budovách, pracují pouze po dobu sezóny, nezabezpečují dětem stravování, pěstounky nemají vždy odbornou pedagogickou kvalifikaci.

Zcela nerozvinuta je péče o děti školního věku, ačkoliv její potřeba je větší než dříve. Pokud byla rodina výrobní jednotkou, musily děti od nejútlejšího věku v hospodářství pomáhat. Pracovaly společně s rodiči, za jejich přímého vedení a kontroly. To mělo některé kladné stránky - kontakt dětí s rodiči po značnou část dne, rozvíjení užitečných pracovních návyků, užitečné naplnění času dětí po návratu ze školy. Možnost společné práce dětí a rodičů odpadla. Péče o školní děti po vyučování je zatím zcela nedostatečná. Družiny v menších obcích téměř neexistují. Potřeba péče o školní děti je největší zejména v době školních prázdnin, které jsou pro rodiče obdobím velkého pracovního vypětí. Zatím jen některá JZD se snaží vlastními silami přispět k účelnému využití volného času dětí a organizují dětem prázdninovou rekreaci.

Celkově je tedy zřejmé, že rozvoj společenských zařízení pro péči o děti družstevních rolníků nedosahuje úrovně těchto zařízení ve městech. Vytváření a rozvoj těchto zařízení naráží na velmi vážnou překážku - nízkou koncentraci obyvatel v obcích. Za této situace mají ženy pracující v JZD horší podmínky pro plnění své mateřské role než zaměstnané ženy ve městech.

Ženina role v rodině je ovšem podstatně ovlivňována také podmínkami, v nichž ženy pečují o domácnost. Procesy typické pro moderní industriální společnost zasáhly zatím do domácností družstevních rolníků jen zčásti. V průmyslově rozvinutých společnostech se okruh činností vykonávaných v domácnostech neustále zužuje. Řada činností se domácnostem postupně odnímala a vykonává se velkovýrobním způsobem (pečení chleba, stloukání másla, vaření mýdla, šití oděvů a prádla). Avšak i činnosti, které zůstávají v okruhu domácností, ulehčuje technický pokrok. Domácí práce byly nesmírně ulehčeny, jakmile se v domácnostech začalo více využívat elektřiny (pračka, sporák, vysavač, lednička). Obdobné ulehčení domácích prací přineslo vybavení bytů tekoucí vodou, ústředním topením a plynem.

I. Průměrná výše starobních důchodů přízná-
ných v r. 1966. — The average level of old-age
pensions granted the year 1966

Kategorie	Důchody v Kčs	
	muži	ženy
Dělníci a zaměstnanci v III. kategorii	954	596
Družstevní rolníci v JZD s vyšší úrovní hospoda- ření	583	433

Pramen: Sociální zabezpečení ČSSR ve sta-
tistických údajích. SÚSZ Praha.

V průmyslově rozvinutých společnostech i v současné době pokračuje proces zužování okruhu činností vykonávaných v domácnosti i jejich ulehčování. V průmyslově nejvyspělejších zemích přesátvají ženy prát velké prádlo doma. Rozvoj polotovarů a veřejného stravování jim zkracuje čas nutný k přípravě pokrmů. Nemačkové úpravy tkanin usnadňují údržbu oděvů, podlahové krytiny z umělých hmot a nové čisticí prostředky ulehčují úklid bytů. Mrazírny zbavují značnou část žen prací při konzervování masa, zeleniny a ovoce.

Ve srovnání s průmyslově rozvinutými zeměmi je v ČSSR v současné době okruh činností vykonávaných v jednotlivých domácnostech ještě mnohem větší a stupeň technického pokroku uplatněného v domácnostech je menší. Tím jsou hlavní práce v domácnosti náročnější na čas žen a vyžadují větší fyzickou námahu než v zemích s rozvinutými službami pro domácnost a s vyspělou technikou v domácnostech. Tato situace postihuje všechny zaměstnané ženy u nás, ale ženy pracující v JZD a žijící převážně v menších obcích pocítují nepříznivé důsledky tohoto stavu dvojnásobně.

Společné stravování rodin družstevních rolníků je zatím velmi málo rozvinuto. Statistiky rodinných účtů potvrzují, že podíl rodin družstevních rolníků na společném stravování je asi poloviční ve srovnání s rodinami dělníků (Statistická ročenka ČSSR 1965). Společné stravování si organizují JZD buď v jídelnách ve vlastní režii, nebo využívají služeb Jednoty. Jde většinou o vaření obědů během sezóny v zemědělství. V r. 1964 se počet JZD se společným stravováním pohyboval od 11 % JZD v horské výrobní oblasti do 21 % JZD v kukuřičné výrobní oblasti (K o c u r a 1965).

Nízký stupeň rozvoje společného stravování v JZD má více příčin. Nejdůležitější v současné době jsou tyto:

1. Nízká úroveň výdělků pracovníků v JZD ve srovnání s jinými odvětvími.
2. V malých obcích není zabezpečeno společné stravování dětí předškolního i školního věku.
3. Existence záhumenkového hospodářství brzdí rozvoj společného stravování.
4. Nízká koncentrace pracujících v menších obcích.

Nízký stupeň rozvoje společného stravování má negativní důsledky nejen pro ženy, ale pro celé rodiny družstevních rolníků. V době špičkových prací v zemědělství se někdy příprava pokrmů odbývá pro nedostatek času. Často se porušují zásady správné výživy ve skladbě potravin. Ve výživě členů rodin družstevních rolníků chybí větší podíl čerstvého masa, málo je zastoupeno hovězí maso, místo másla a rostlinných tuků se nadměrně používá sádla. K nesprávné skladbě potravin přispívá snaha využít vlastních zdrojů vepřového masa a sádla. Pokud jde o ženu, musí v době zemědělské sezóny nadměrně přepínat svoje síly, připravuje-li všechna hlavní jídla doma.

Časově náročnou a fyzicky namáhavou prací je dosud v ČSSR praní prádla. Také v tomto ohledu zaostáváme za vyspělými zeměmi. Celková technická vyspělost, vysoká produktivita v zařízeních pro praní prádla mimo domácnost spolu s určitým stupněm hmotné životní úrovně obyvatel způsobily v nejvyspělejších zemích masový odklon obyvatel od praní velkého prádla v domácnostech. Dnes se v těchto zemích běžně používá automatických samoobslužných praček a sušiček v domovních blocích, či služeb velkých prádelen. Tento proces ovlivnil také zemědělské obyvatelstvo. Pro manželky dánských rolníků je dnes zcela běžné používat služeb prádelen.

Jestliže stupeň využívání služeb praní prádla v ČSSR je velmi nízký u všech zaměstnaných žen, pak u žen pracujících v JZD je zcela nepatrný. Podle prů-

zkumu Kontry (1963) v zemědělském okrese Dunajská Streda pouze asi 1 % z průměrného ročního množství prádla svěřují ženy prádelnám.

Charakteristiku podmínek pro plnění role hospodyně a matky můžeme doplnit ilustrací úrovně bydlení rodin družstevních rolníků. Srovnání úrovně vybavení bytů dělníků, zaměstnanců a zemědělců nebylo ještě v nedávné době pro rodiny zemědělců příznivé. Podle průzkumu bydlení Státní populační komise bydlely rodiny zemědělců v hůře vybavených bytech než rodiny dělníků a zaměstnanců. Vodovod a plyn chyběl mnohem častěji právě v bytech zemědělců. Také pokud jde o úroveň příslušenství bytu byli zemědělci na posledním místě. Pouze 7,5 % starších bytů a dokonce jen 29,4 % bytů postavených po r. 1945 mělo podle uvedeného průzkumu koupelnu.

Hodnotíme-li úroveň bydlení rodin družstevních rolníků ve vztahu k pracím v domácnosti, pak uvedená fakta dokazují, že za těchto okolností všechny hlavní práce v domácnosti - vaření, úklid, praní prádla - jsou pro ženy v rodinách družstevních rolníků časově náročnější i fyzicky namáhavější.

Zcela specifickou úlohu ve vztahu k roli hospodyně a matky má záhumenkové hospodářství. Vzhledem k současné úrovni materiálně technické základny našeho zemědělství i celého národního hospodářství je existence záhumenkového hospodářství nutná jak pro družstevníky, tak pro společnost. Z hlediska pracovních a životních podmínek žen má však existence záhumenkového hospodářství některé závažné negativní důsledky. Záhumenkové hospodářství zužuje na minimum fond volného času ženy, ubírá jí čas pro odpočinek, zábavu, kulturu a vzdělání. Zvětšuje se tak okruh činností, které žena vykonává v domácnosti ve srovnání s ženami, které mají moderní domácnost městského typu (vaření pro záhumenkové zvířectvo, konzervování masa z domácích porážek a další činnosti). Navíc ženě připadá ze všech členů družstevníkovy rodiny největší podíl práce v záhumenkovém hospodářství. Podle průzkumu Černína (1964) muž odpracuje v záhumenkovém hospodářství ročně průměrně 396 hodin, žena 704 hodin. Na ženu připadá ročně přes 50 % hodin spotřebovaných v záhumenkovém hospodářství, na muže pouze 30 % hodin.

Shrňme-li analýzu současných podmínek žen trvale činných v JZD pro plnění jejich role pracovnice i jejich role v rodině, dostaneme tento obraz: Žena jako pracovnice vykonává převážně ruční, fyzicky často velmi namáhavé práce. Jejich společenský význam není hmotně ani morálně doceněn. Podmínky pro plnění její role matky a manželky jsou celkově horší než u ostatních zaměstnaných žen. Okruh činností vykonávaných v domácnosti je širší, podíl na využití služeb pro domácnost nižší, uplatnění technického pokroku v domácnostech menší.

Současné pracovní podmínky žen v JZD odrážejí dívky od rozhodnutí pracovat v JZD. Stejně tak dnešní způsob života ženy v rodině a domácnosti je odráží od volby pracovníka v JZD jako životního partnera.

TENDENCE ZMĚN VE ZPŮSOBU PRÁCE A ŽIVOTA ŽEN V JZD

Budoucí vývoj uplatnění práce žen v našem zemědělství je možno vyvozovat ze zkušeností jiných zemí s vyspělým zemědělstvím. Téměř všechny evropské kapitalistické země s vyspělým zemědělstvím mají shodnou tendenci. Přetvářením materiálně technické základny v zemědělství směrem ke komplexní mechanizaci a chemizaci se v podmínkách specializované zemědělské velkovýroby zmenšují možnosti pro uplatnění práce žen. Podíl žen mezi trvale činnými pracovníky v moderních závodech hospodařících velkovýrobním způsobem podstatně klesl, zpravidla nepřesahuje 20—25 % (H a c h 1966).

Je velmi pravděpodobné, že budoucí vývoj pracovního uplatnění žen v zemědělské výrobě v ČSSR bude obdobný jako v zemích s vyspělým zemědělstvím. Tím vzniká pro ženy dnes pracující v JZD problém jejich dalšího pracovního uplatnění. Mladé rodiny se zaměstnáním ženy a jejím příjmem počítají. Tento problém je pro mladé lidi již dnes naléhavý zejména v těch oblastech, kde není ani mimo zemědělství dostatek pracovních příležitostí vhodných pro ženy.

Domnívám se, že řešení problému pracovního uplatnění žen dnes trvale činných v JZD by mělo jít v těchto směrech:

1. Při klasifikaci prací v zemědělské výrobě a při formování náplně jednotlivých povolání pro specializované zemědělské podniky by měli ekonomové společně s lékaři a sociology posuzovat vhodnost či nevhodnost jednotlivých prací a povolání pro ženy. Tak by bylo možno určit optimální strukturu pracovníků podle pohlaví.

2. Další pracovní příležitosti pro ženy z rodin družstevních rolníků by mohly být vytvářeny vhodným rozmísťováním průmyslových a jiných podniků do oblastí, kde je dnes pro ženy nedostatek pracovních příležitostí mimo zemědělství.

3. Částečně by mohla pomoci vhodná přidružená výroba v JZD.

Přetváření materiálně technické základny v zemědělství a s ní spojený růst intenzity zemědělské výroby a produktivity práce vytvoří podmínky pro postupné zanikání záhumenkového hospodářství. Jeho existence se stane zbytečnou. Některé vývojové tendence ve způsobu života rodin zemědělských dělníků a částečně i rolníků v kapitalistických zemích s vyspělým zemědělstvím takovou možnost naznačují. Zemědělští dělníci v NSR dnes již jen zřídka obhospodařují kousek vlastní či pronajaté půdy, ačkoli dříve to pro ně bylo zcela běžné. Angličtí dělníci mají zpravidla jen zahradu v nejbližším okolí bytu a jen někteří chovají hospodářská zvířata. Rolníci hospodaří na specializovaných farmách v Dánsku si pro vlastní potřebu nechovají ani krávu, ani vepře, ani drůbež. Mléko, maso, vejce kupují stejně jako ostatní rodiny. V USA dokonce většina farmářů všechny potraviny kupuje stejně jako ostatní obyvatelstvo.

Zánik záhumenkového hospodářství bude velmi podstatnou změnou ve způsobu života celé družstevnickovy rodiny, zejména však ve způsobu života ženy. Rozsah prací v domácnosti se zmenší o práce spojené s péčí o záhumenkové zvířectvo i o práce spojené s využíváním vlastních zdrojů potravin. Tím se podstatně usnadní práce žen v domácnosti. Celé životní podmínky ženy se tak přiblíží podmínkám žen z jiných povolání a budou více odpovídat moderní vyspělé společnosti. Žena získá značný fond času pro sebe a pro svůj rozvoj.

Pokud jde o rozvoj společenských zařízení pro děti a některých služeb pro domácnost je situace poněkud složitější. K zlepšení životních podmínek žen pokud jde o veřejné stravování, rozvoj mateřských škol a družin, nestačí jen růst intenzity zemědělské výroby, produktivity práce v zemědělství a odměn pracovníků v zemědělství. Podstatnou překážkou je také to, že většina rodin družstevních rolníků žije v malých obcích. Některé změny ve způsobu života žen proto závisí na vývoji osídlení, zejména na budoucím způsobu bydlení rodin pracovníků v zemědělství.

Dojde v budoucnosti ke koncentraci zemědělského obyvatelstva do větších sídlišť, anebo se udrží dnešní rozptýlenost zemědělského obyvatelstva do husté sítě malých obcí? Je dnešní rozptýlenost zemědělského obyvatelstva do menších obcí způsobena dřívějším malovýrobním charakterem zemědělství a může být v budoucnosti postupně překonána? Nejsou biologicky podmíněné zvláštnosti zemědělské výroby trvalou překážkou budoucí postupné koncentrace zeměděl-

ského obyvatelstva do větších sídlišť? Tyto otázky jsou dosud předmětem diskuse odborníků, zejména architektů (K a d l e c, M á č e l, V i k l i c k ý 1961, L a k o m ý 1967). Mezi architekty existují zastánci i odpůrci budoucí postupné koncentrace zemědělského obyvatelstva do větších sídlišť.

Vzhledem k posilování progresivních tendencí ve způsobu života žen považují koncentraci zemědělského obyvatelstva do větších obcí pro budoucnost za žádoucí a potřebnou. Měla by nesporně mimořádně příznivý vliv na změny v dosavadním způsobu života žen pracujících v zemědělství. Proto by byl velmi potřebný komplexní výzkum optimálních forem bydlení rodin pracovníků v zemědělství. Tento výzkum, sdružující hlediska architektů, ekonomů i sociologů, je naléhavý zejména proto, že na způsobu bydlení zemědělců závisí změny některých dalších stránek způsobu života rodin pracovníků v zemědělství, a zejména žen. Jde hlavně o formy účasti pracovníků v zemědělství na veřejném stravování a o formy rozvoje společenských zařízení pomáhajících rodinám pracovníků v zemědělství v péči o děti, ve výchově a ve vzdělání dětí.

ZÁVĚR

Procesy mechanizace a chemizace zemědělské výroby v JZD a uplatňování koncentrace a specializace hluboce ovlivní nejen způsob práce, ale i celý způsob života žen. Jejich rozvíjením se budou zmenšovat možnosti trvalého pracovního uplatnění žen v zemědělské výrobě. Ve způsobu života rodin družstevníků rolníků budou tyto procesy podporovat některé progresivní stránky odpovídající moderní vyspělé společnosti. Tím se ženě ulehčí plnění její role hospodyně a matky.

Z hlediska budoucnosti žen pracujících v JZD je naléhavé řešit problém nových pracovních příležitostí a problém koncentrace pracovníků v zemědělství do větších sídlišť.

Literatura

- ČERNÍN R., 1964, O pracovní účasti družstevníkovy rodiny ve společném a osobním hospodářství. Zem. ekonomika 10, 3 : 217—230.
HACH V., 1966, Pracovní síly v zemědělství některých západoevropských států. Studijní informace ÚVTI, Všeobecné otázky zemědělství 1—2.
KADLEC A., MÁČEL O., VIKLICKÝ A., 1961, Přestavba venkovských obcí, I—III. VÚVA, Praha.
KOCURA P., 1965, Sociologicko-ekonomický průzkum JZD k 31. 12. 1964. MZVŽ, Praha.
Kolektiv, 1960, Jak bydlíme, výsledky průzkumu o stavu bydlení. SPK, Praha.
Kolektiv, 1967, Sociální zabezpečení ČSSR 1966 ve statistických údajích. SÚSZ, Praha.
SPRENGEL A., DAHM, 1958, K sociálnímu postavení venkovské ženy. Berichte über Landwirtschaft, 36, 3, Bonn (překlad ÚVTI).

Došlo dne 17. 3. 1969

Работа и жизнь женщин в ЕСХК

Условия женщин, постоянно работающих в ЕСХК, в настоящее время менее благоприятны, чем у остальных трудящихся женщин. Эти условия хуже как с точки зрения роли женщин как работника, так и их роли в семье. Они выполняют преимущественно ручную, физически трудоемкую работу и лишь минимально участвуют в руководящей деятельности ЕСХК. Вследствие недооценки общественного значения труда в сельском хозяйстве средний размер оплаты труда ниже, чем зарплаты женщин других профессий.

Развитие общественных учреждений заботливости о детях кооперативных крестьян отстает от развития этих учреждений в городах. Типичные для современного индустри-

ального общества процессы затронули пока что домашнее хозяйство кооперативных крестьян лишь частично. Число видов деятельности, выполняемой в их домашнем обиходе, несравненно больше, тогда как степень технического прогресса, внедренного в их домохозяйства, меньше как по сравнению с промышленноразвитыми странами, так и в сравнении с несельскохозяйственными домашними хозяйствами в ЧССР.

Процесс преобразования материально-технической базы оказывает глубокое влияние на рабочие и жизненные условия женщин в ЕСХК. Этот процесс уменьшает возможности рабочего применения женщин в сельскохозяйственном производстве. Он укрепляет некоторые прогрессивные стороны в образе жизни. (Он помогает интенсивному прекращению существования приусадебных участков и более широкому использованию коммунальных услуг домохозяйству).

С точки зрения будущего женщин, работающих ныне в ЕСХК, неотложными представляются проблема новых рабочих возможностей и проблема концентрации сельскохозяйственного населения в крупных поселках.

The Work and Life of Women in Unified Agricultural Cooperatives

The life and work conditions are now less favourable to women permanently employed in Unified Agricultural Cooperatives than to those employed in other organizations. Their situation is worse not only in their rôle of workers but also in their function in the family. Women employed in co-ops do mostly hard physical work: only a minimum number of women take part in the managerial activities. The social significance of the work in agriculture has been underestimated and, consequently, the average level of the women's remuneration for work is lower than the wages of women employed outside agriculture.

The development of crèches, nursery schools and other facilities for the children of co-op members lags behind the development of such facilities in towns. The processes typical for a modern industrial society have not yet reached the co-op farmers' households in their full extent. The amount of the activities taking place in the village households is much greater, and the degree of technological innovations used is lower both in comparison with industrially advanced countries and with non-agricultural households in Czechoslovakia.

The process of the reconstruction of the material and technological basis will entail large changes also in the conditions of life and work of the women employed in co-ops. The possibilities of the employment of women in agriculture will be reduced, and some of the progressive aspects of the mode of life will be preferred and favoured. The mentioned process is also expected to put an end to the private-plot "farming" and to promote a higher degree of the utilization of services by the co-op members' households.

The most urgent problems now to be faced by the women employed in Unified Agricultural Cooperatives are those connected with the seeking of new possibilities of employment and with the concentration of the agricultural population in larger housing estates.

Adresa autora:

Anna Lázničková, CSc., Vysoká škola ekonomická, katedra obecné sociologie a vědeckého komunismu, Praha 3, Náměstí G. Klimenta 4.
